

- Inhof, Bartol, 1892. Među svjetlom i tminom, pripovijeda Josip Kozarac, izdanje Matice hrvatske, Vienac, br.13., Zagreb
- Inhof, Bartol, 1894., J. Kozarac, Tena. Preštampano iz "Doma i svijeta". J. Kozarac, Tri ljubavi iz mladenačkih uspomena. Preštampano iz "Prosvjete", Vienac, br. 31. Zagreb; Izabrana djela, priredila Vera Erl, Vinkovci, 1994
- Ivšić, Stjepan, 1913., Današnji posavski govor, Rad JAZU 196., 197., Zagreb
- Katičić, Radoslav, 1999., Na kroatističkim raskrižjima, Zagreb
- Kolenić, Ljiljana, 2003., Pogled u strukturu hrvatske gramatike, Osijek
- Mlikota, Jadranka, 2009., O izicanju namjere, Jezik, god. 56. br. 1., Zagreb
- Mrazović, Ladislav, 1877., Ob ustanovi hrvatskoga pravopisa, Vienac, br. 11. – 14., Zagreb
- Sekereš, Stjepan, 1984., Sintaksa rečenice u Kozarčevim „Mrtvim kapitalima“, HAZU, Radovi Centra za znanstveni rad Vinkovci, br. 5., Vinkovci
- Šicel, Miroslav, 1990., Kozarčeva „Oprava“ kao model predmodernističke proze, Oglеди iz hrvatske književnosti, Rijeka
- Štampar, Emil, 1950., Predgovor u Djelima hrvatskih pisaca, Josip Kozarac, Zora, Zagreb
- Veber, Adolfo, 1876., Slovnica hrvatska, Zagreb

Sažetak

Sanda Ham, Filozofski fakultet, Osijek
UDK 811.163.42-46, izvorni znanstveni rad
primljen 25. studenoga 2008., prihvaćen za tisak 25. ožujka 2009.

Does Kozarac's Tena Speak Slavonian?

This paper deals with the relation between the 19th century standard Croatian language and the dialect, particularly with the style-creating usage of dialect in the linguistic characterization of persons.

APOZICIJA I SROČNOST

Marija Znika

U jednom od brojeva Jezika¹ obradila sam sintaktički položaj apozicije i značenjski odnos apozicije i riječi uz koju se apozicija uvrštava. Ostao je premalo zahvaćen jezični (sročnosni) dio i posve nezahvaćen pravopisni

---

¹ Sintaktički i semantički položaj apozicije, Jezik, godište 55., broj 4., str. 129. – 143., Zagreb, listopad 2008.

problem apozicije: Odsjeo je u hotelu Velebit. Jezični problem stoga što je u pitanju sročnost između riječi *Velebit* i riječi *hotel*, a pravopisni što se kao posljedica neriješenog pitanja sročnosti otvara pitanje pisanja navodnika uz riječi kao *Velebit*.

Temeljno je pravilo sročnosti imenice kao apozicije i riječi uz koju se ona uvrštava (bila to imenica, imenička zamjenica ili poimeničena riječ) slaganje s tom riječju barem u padežu, ako već ne može i u rodu i broju, što je u novim gramatikama opisano i oprmjereneno.²

Sročnost između riječi u ulozi apozicije i riječi uz koju se apozicija uvrštava može biti upitna kad se imenica uvrštava kao apozicija uz poimeničene riječi, kao u primjerima: *fonem a*, *veznik ali* i sl. Poimeničena riječ, istina, ima obilježja imenice, ali nema mogućnosti morfološkog izražavanja imeničnih oblika. Poimeničene riječi dobile su gramatičko značenje imenice, pa se stoga i mogu upotrijebiti kao imenice, ali nisu dobile leksičko značenje imenice koje bi omogućavalo tvorbu i uporabu množinskih oblika.³

Za razliku od takvih poimeničenih riječi, koje uglavnom nemaju mogućnost obličnoga izražavanja roda, broja i padeža, ali imaju mogućnost otvaranja mjesta apoziciji, imenica uvrštena u ulozi apozicije, jer je imenica, ima mogućnost morfemskog izražavanja roda, broja i padeža uz takve riječi, pa se uloga imenice kao apozicije, uz ostalo, očituje i u pokazivanju roda, broja i padeža riječi uz koju ta apozicija stoji, slično kao uz nesklonjiva imena pretežno stranoga podrijetla (*susjeda Ines*, *susjede Ines*, *susjedi Ines...*).

Imenice kao *Velebit* vlastite su imenice i kao takve, jer su imenice, dakle promjenjive riječi, imaju mogućnost morfemskoga izražavanja roda, broja i padeža. U načelu se ne upotrebljavaju u množini jer su to vlastita imena koja nemaju leksičkoga značenja kao opće imenice (apelativi), nego imaju onomastičko značenje⁴ koje se sastoji u identifikaciji jedinke. U jezičnom sustavu kao sredstvu komunikacije zadaća je vlastitih imena identifikacija jedinke. Po tome je svako ime jedinično egzistentno, unikatno, nema množine i ne može se brojiti, nije brojivo (Znika, 2002.: 118.). Brojiti se mogu nositelji nekog imena, bilo da su osobe ili neosobe:

U hrvatskom nogometu bila su poznata dva Dinama: zagrebački i vinkovački.

² Josip Silić, Ivo Pranjković, Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta, ŠK, Zagreb, 2005., str. 313. – 314.

³ O množinskom obliku imenica vezanom uz kategoriju brojivosti u hrvatskom jeziku usp. M. Znika, Kategorija brojivosti u hrvatskom jeziku i Odnos semantike i sintakse na primjeru imenica, IHJJ, Zagreb, 2002.

⁴ „Osim što imenuje taj određeni predmet, vlastito ime nema nekog drugog značenja.“ Barbara Vodanović, Imenovanje, Folia onomastica Croatica, 15 (2006.), str. 217. – 240., citat str. 218. Druga je stvar istraživanje etimologije pojedinih imena, a nešto posve drugo apelativizacija vlastitih imena, kao *sendvič*, *žilet*, *amper*, *volt* i sl.

Zašto se sklonjive riječi ponašaju kao nesklonjive? Mislim da je tu presudna činjenica što su takve *nesklonjive* riječi pretežno vlastita imena:

Došao je iz hotela Velebit.

Sintagme s apozicijom mogu se razumjeti kao svojevrsne rečenice bez spone, jedna vrsta *small clauses*:⁵

Hotel je Velebit.

gdje je *Velebit* predikatno ime u nominativu⁶. Malo slobodnija parafraza može glasiti: *Hotel se zove Velebit*.

Došao je iz hotela koji je Velebit.

ili

Došao je iz hotela koji se zove Velebit.

Jezična ekonomija čini da se dio *koji je* ili onaj *koji se zove* može kao zalihostan izostaviti. Trag toga izostavljenog dijela zabilježen je u preostalom dijelu rečenice, u riječi *Velebit*, koji ostaje u nominativu, padežu u kojem je bio i kao predikatno ime. U literaturi⁷ se navodi da je slaganje apozicije s imenicom, manje obavezno od onoga između atributa i imenice. Više je razloga tomu: semantička je zadaća atributa specifikacija, pa je stoga čvršće vezan uz imenicu. Atribut se često izriče pridjevom, a pridjev izriče jedno od obilježja imenice, pa je u tom smislu semantički nesamostalan (ne izriče ništa što kao svojstvo već ne bi bilo sadržano u imenici), a i sintaktički je nesamostalan (ne može stajati sam, nego mora biti uvršten uz imenicu ili uz sponu kao predikatno ime), ali ima tri roda pa se može uskladiti s imenicom u rodu.⁸ Nasuprot tomu, apozicija je imenica koja ima svoje samostalno značenje. To značenje apozicije uključuje i značenje opće imenice uz koju se apozicija uvrštava. Helbig i Buscha (1981.) navode tri bitna obilježja apozicije:⁹

---

⁵ O tom tipu rečenica usp.: Edwin Williams, *Against small clauses*, *Linguistic Inquiry* 14, 2 (1983.), str. 287.– 308.; Susan Rothstein, *Small clauses and copular constructions*, u: A Gardinaletti and M.T. Guasti (izdavači), *Small Clauses*, Academic Press, New York, 1995., str. 27. – 48.; Alesandro Lenci, *Predication Theory and Epistemic Small Clauses*, „Quaderni del Laboratorio di linguistica“, X., Scuola Normale Superiore, Pisa, 1996., str. 121. – 131.

⁶ Hansjakob Seiler smatra da postoji *strukturalni afinitet* između apozicije i samostalnog predikata. Pokazatelj za to nalazi i na morfološkoj razini: padež imenice kao apozicije ne slaže se s padežom nukleusa, tj. riječi uz koju se neka imenica uvrštava kao apozicija (*Relativsatz*, *Attribut und Apposition*, Otto Harrassowitz, Wiesbaden, 1960., str. 36. – 37.).

⁷ H. Seiler, isto, str. 37.

⁸ Ima i mogućnost izricanja kategorije određenosti imenice, i to prije svega gramatikaliziranim sredstvom – pridjevnim vidom, te mogućnost stupnjevanja kojim može odraziti različit stupanj kojega od svojstava imenice. Usp. Ivo Prajković, *Kategorijalna svojstva imenskih riječi*, *Zbornik radova Zagrebačke slavističke škole* 2003., Zagreb, 2004., str. 25. – 33.

⁹ Gerhard Helbig, Joachim Buscha, *Deutsche Grammatik. Ein Handbuch für den Ausländerunterricht*, VEB Verlag Enzyklopädie, Leipzig 1981., str. 537. – 541.

1. morfološko – izražava se imenicom,
2. semantičko – referencijalno je identična s riječju uz koju se uvrštava,
3. sintaktičko – može u rečenici nadomjestiti riječ uz koju je bila uvrštena.

Uz vlastito ime apozicija smješta jedinku nazvanu nekim imenom u skup istovrsnih jedinki obuhvaćenih riječju koja je uvrštena kao apozicija: *Ivan je profesor.* – jedinka nazvana *Ivan* smješta se u skup jedinki obuhvaćenih nazivom *profesor*. Čini se da osobitost odnosa apozicije i riječi uz koju ona stoji, osobito ako je to vlastito ime, potvrđuju i primjeri koji, premda složeni po pravilima sročnosti između atributa i imenice, djeluju nategnuto, gotovo neovjereno:

Izašao je iz hotela Velebita.
Boravio je u hotelu Velebitu.
Plovio je brodom Galebom.
Dojava o bombi u hotelu Osijeku bila je lažna.

Čini se da u sljedećim primjerima stvari stoje posve drukčije:

Pišem o piscu Matku Peiću.
Pišem o medvjedu Brundi.

Kad je riječ o osobnim imenima, uspostavljena sročnost između imenice koja je uvrštena kao apozicija i vlastitoga imena preduvjet je ovjerenosti rečenice:

*Pišem o piscu *Matko Peić*.

I to, naravno, pod uvjetom da vlastito ime može morfemski izraziti rod, broj i padež. Inače imamo primjere:

Došao je od susjede Nives.

u kojima apozicija pokazuje rod, broj i padež imenice tuđega podrijetla koja ne može morfemski izraziti rod, broj i padež (točnije: izražava ga nultim morfemom).

Pokazuje se da se vlastite imenice ponašaju različito uz apoziciju. Vlastita imena osoba ili životinja, dakle imenica koje imaju obilježje (+ živo), zahtijevaju sročnost apozicije koja se uz njih uvrštava. Za razliku od te skupine imenica, vlastita imena predmeta u najširem smislu, imena svega što nema oznaku (+ živo) čini se da teže ostati u nominativu, a ne biti u istom padežu u kojemu je imenica koja se uz njih uvrštava kao apozicija. Sročnost u nekim slučajevima čak kao da smeta. (Izašao je iz *hotela Velebita*.)

Ima li tu bitnu ulogu kategorija živosti ili još štogod drugo? Čini se da se apozicije drukčije ponašaju uz vlastita imena stvari koja su *njihova prvotna imena od davnina* (primjeri A, vidi dalje), a drukčije uz predmete koji su nakon proizvodnje ili *naknadno* dobili imena od kojih se neka poklapaju s izvornim imenima prvotnih predmeta (primjeri B). Na to upućuje i Pranjkić¹⁰ (2005.: 313.) kad upozorava da

---

¹⁰ Josip Silić, Ivo Pranjkić, Gramatika hrvatskoga jezika, Školska knjiga, Zagreb, 2005., str. 313.

se ponekad imenica kao apozicija ne slaže ni u padežu s riječju koja joj je otvorila mjesto, posebice kad je riječ o vlastitoj imenici čije primarno značenje nije u skladu ili nije tipično za ono što se njome označuje:

- A Vidi se planina *Velebit*. Boravi na planini *Velebitu*.
Sišao je s brda *Sinaja*.
Preplivao je rijeku *Dravu*.
Vidi se rijeka *Drava*. Pliva po rijeci *Dravi*.
ali

- B Gleda cigarete *Drava*.
*Zadovoljan je cigaretama *Dravom*.

Apozicija se, bilo kao značenjski bilo kao kontekstno zalihosna, može u obje skupine izostaviti (zato i nema obaveznih apozicija):

- Sišao je sa *Sinaja*.
Preplivao je *Dravu*.
Puši *Dravu*.¹¹

Čini mi se posve drukčijim uvrštavanje apozicija uz opće imenice:

- Posjetio je *susjeda* pekara.
Ide po pravnu pomoć k *prijatelju* odvjetniku.

Tu je sročnost uspostavljena i nedvojbeno nije nimalo nategnuta.

Kako pisati riječi koje su apoziciji otvorile mjesto? Treba li ih pisati u navodnicima kad nisu u istom padežu kao imenica uvrštena kao apozicija ili ih treba pisati bez navodnika? Takve imenice bivaju *zaštićene* time što ostaju nepromjenjive i po padežu, a često uz to dolaze i u navodnike (i time su *zaštićene*):

1. Izašao je iz hotela *Velebit*.
2. Izašao je iz hotela „*Velebit*“.

Treba li dopustiti pisanje vlastitoga imena na oba načina?

Pravopisnim pravilima dopušta se, istina, dvostruko pisanje naziva ustanova: s navodnicima, kad apozicija i ono uz što ona stoji nije sročno, ili bez navodnika:

3. Pohađa školu „*Jure Kaštelan*“.
4. Pohađa školu *Jure Kaštelana*.

Govornici hrvatskoga jezika razumjet će rečenice 1., 2. ovako:

- Izašao je iz hotela koji se zove *Velebit*.

Taj hotel može biti na *Velebitu*, ali ne mora, može biti na bilo kojem drugom mjestu, kao što *hotel Zagreb* može biti i u *Osijeku*.

---

¹¹ Jasno je da ne puši rijeku, nego nešto što se može pušiti, a zove se *Drava*.

A rečenicu 3. ovako:

Pohađa školu koja se zove Jure Kaštelan/ koja nosi ime Jure Kaštelana.

U rečenici 4. genitiv *Jure Kaštelana* ne će razumjeti kao genitiv pripadanja (škola ne pripada *Juri Kaštelanu*, kao što ni *Schlosserove stube* ne pripadaju *Schlosseru* i sl.).

Kako razumjeti i pisati primjere poput ovoga:

Kupio je automobil *marke Mercedes*.

Vozi se u svojem *novom mercedesu*.

U primjeru *marke Mercedes* vlastito ime osobe (*Mercedes*) uzeto je kao zaštitni znak proizvoda. Je li pisanje velikim početnim slovom dostatan znak da je riječ o proizvodu koji je nazvan po imenu osobe? Ili bi bilo bolje da stoji u navodnicima jer je nesklonjivo?

U drugom primjeru (*novom mercedesu*) došlo je do apelativizacije vlastitoga imena: *Mercedes* → *mercedes*, zato se taj proizvod i piše malim početnim slovom i sklanja se, pa nema potrebe da ga se stavi u navodnike. Tako se ponašaju i druga apelativizirana vlastita imena: *amper, volt, sendvič, žilet, makadam...* (*brije se žiletom* (brijačom britvicom), ali *brije se žiletom marke Gillette*). Pravopis Babić-Ham-Moguš¹² razlikuje zaštićeno ime kao *opći pojam* – tada se piše malim početnim slovom i prilagođeno hrvatskom jeziku, i *zaštićeno ime posebnoga proizvoda* – tada se piše izvorno i velikim početnim slovom. Slično i Badurina-Marković-Mićanović.¹³

Imenica koja omogućuje drugoj imenici da se uvrsti kao apozicija morala bi u flektivnom jeziku, kakav je još uvijek hrvatski, biti u istom padežu kao i imenica koja je uvrštena kao apozicija. Kada je riječ o stvarima (*hotel Velebit*), kojima je dano prvotno ime nekih drugih referenata (*planina Velebit*) te je to ime time *zaštićeno*, valjalo bi možda ta imena pisati u navodnicima:

Noćio je u hotelu „*Velebit*“.

Kupio je televizor marke „*Grundig*“.

a u priručnicima i opisima navoditi i takve primjere u kojima riječ koja otvara mjesto apoziciji (pretežno vlastito ime stvari, npr.: robne marke, tipovi proizvoda i sl.), ne stoji u istom padežu kao riječ koja se uvrštava kao apozicija. Drugim riječima: navoditi primjere u kojima nema slaganja između apozicije i riječi uz koju se ona uvrštava. Točnije: riječ uz koju se uvrštava apozicija ostaje u nominativu i time pokazuje svoje podrijetlo, svoj postanak od predikatnoga imena.

Druga je mogućnost da se takva *nesklonjena* imena stvari, proizvoda i sl. pišu velikim početnim slovom što bi bio znak ili signal da je riječ o *imenu* stvari ili

¹² Hrvatski školski pravopis, ŠK, Zagreb, 2008., str. 36.

¹³ L. Badurina, I. Marković, K. Mićanović, Hrvatski pravopis, MH, Zagreb, 2007., str. 128.

proizvoda, bilo ono prvotno, bilo preuzeto od drugih referenata (apelativizacijom osobnih imena ili preuzimanjem od prvotnih referenata).

Jezična ekonomija čini svoje, kao i utjecaj drugih jezika oskudne morfologije u kojih slaganje imenice u apoziciji i imenice uz koju se ona uvrštava nije moguće pa pretpostavljam da će i u budućnosti u nekim funkcionalnim stilovima prevladavati oblici bez sklonidbe vlastitoga imena i bez navodnika uza nj, koji bi upućivali na status takvih riječi kao prežitaka nakon skraćivanja rečenica i njihova svođenja na nezalihuosne sastavnice i označivanja da je riječ o drugotnim referentima istoga imena.

U pravopisu bi se kao stilski neobilježen oblik u književnom jeziku moglo propisati jedan oblik za stvari s nesklonjenim sekundarnim imenima – u navodnicima (Puši *cigarete* „*Drava*“. Ima televizor *marke* „*Grunding*“), a drugi oblik za sklonjena prvotna vlastita imena osoba i prvotna vlastita imena stvari – bez navodnika (Pliva po *rijeci Dravi*. Piše o književniku *Matku Peiću*).

Druga je mogućnost da se nesklonjene imenice, kad su vlastita imena s oznakom (– živo), uz koje stoje sklonjive apozicije, pišu velikim početnim slovom:

Kupio je televizor marke Grunding.
Boravio je u hotelu Velebit.

Sklonjiva i sklonjena vlastita imena s oznakom (+ živo) nisu pravopisna poteškoća:

Piše o književniku *Matku Peiću*.

Sažetak

Marija Znika, Zagreb

UDK 81'367, izvorni znanstveni rad

primljen 3. siječnja 2009., prihvaćen za tisak 25. ožujka 2009.

Apposition and Grammatical Congruence

This paper provides an analysis of grammatical congruence occurring between an apposition and a noun the apposition is associated with. The analysis highlights deviations from the rules pertaining to congruence between the apposition and the noun, i.e. deviations caused by the noun (or a proper name) remaining in nominative case, regardless of the case the apposition associated with that noun (or that proper name) is in.

The paper includes orthographic solutions related to such occurrences (namely, the writing of such appositions).